Veli-Pekka Viljanen

KAA 2/2016 vp avioliiton säilyttämisestä aidosti tasa-arvoisena, miehen ja naisen välisenä liittona ja sukupuolineutraalin avioliittolain kumoamisesta

Eduskunnan perustuslakivaliokunta 7.2.2017

Perustuslakivaliokunnan arvioitavana on kansalaisaloite, jossa ehdotetaan kumottavaksi samaa sukupuolta olevien parien avioliiton mahdollistanut avioliittolain muuttamisesta annettu laki (156/2015). Kyseinen laki on säädetty tulemaan voimaan 1.3.2017. Aloitteen mukaan tarkoituksena on, että kyseinen laki kumotaan ennen sen voimaantuloa, jolloin voimassa olevat avioliittolain säännökset jäisivät edelleen voimaan ja avioliitto säilyisi vain miehen ja naisen välisenä liittona.

1. Aloitteen arviointia perus- ja ihmisoikeuksien kannalta

Vuoden 2014 valtiopäivillä eduskunnan lakivaliokunta käsitteli voimassa ollutta oikeustilaa, joka perustui samaa sukupuolta olevien parien oikeuteen solmia ainoastaan rekisteröity parisuhde, muttei avioliittoa, perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta. Lakivaliokunnan johtopäätöksenä oli, ettei silloinen oikeustila ollut perustuslain tai Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastainen. Toisaalta perustuslaista tai Euroopan ihmisoikeussopimuksesta ei valiokunnan mukaan johtunut kansalaisaloitteessa ehdotettujen muutosten säätämiselle estettä edellyttäen, että uskonnollisten yhdyskuntien asema huomioitiin. Lakivaliokunta perusti kannanottonsa eduskunnan perustuslakivaliokunnan aikaisempiin rekisteröityä parisuhdetta koskeviin lausuntoihin (PeVL 15/2001 vp ja PeVL 15/2011 vp) sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kantaan, jonka mukaan ihmisoikeussopimuksesta ei seuraa jäsenvaltiolle velvollisuutta säätää samaa sukupuolta olevien avioliittoa, vaikka samaa sukupuolta olevien henkilöiden parisuhteet on sinänsä ulotettu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa turvatun perhe-elämän suojan ja 14 artiklassa tarkoitetun syrjintäkiellon piiriin (ks. LaVM 14/2014 vp, s. 6-7).

Kysymys avioliiton ja rekisteröidyn parisuhteen erilaisista oikeusvaikutuksista oli esillä jo säädettäessä lakia rekisteröidystä parisuhteesta vuoden 2001 valtiopäivillä. Tuolloin perustuslakivaliokunta otti nimenomaisesti huomioon, että kysymyksessä oli kokonaan uudenlaisen lainsäädännön aikaansaaminen alalla, joka oli kansainvälisestikin muutosvaiheessa (PeVL 15/2001 vp, s. 3). Lainsäädännön tavoitteena oli yhdenmukaistaa parisuhteessa elävien asemaa eli lieventää homoseksuaalisten henkilöiden heikompaa asemaa heteroseksuaalisissa parisuhteissa oleviin nähden luomalla uusi avioliittoa muistuttava rekisteröidyn parisuhteen instituutio. Perustuslakivaliokunta ei tuolloisessa arviointitilanteessa pitänyt ehdotettuja avioliiton ja rekisteröidyn parisuhteen välisiä eroja perustuslainvastaisina, vaan katsoi, että ne mahtuivat lainsäätäjälle kuuluvien harkintarajojen sisälle. Valiokunta totesi, että avioliittolainsäädäntöä ja sen kanssa rinnasteisia lakeja säädettäessä on kyse sellaisista erityisistä yhteiskunnan tulevaisuuteen ja arvoihin liittyvistä ratkaisuista, joissa avioliiton asettaminen naisen ja miehen parisuhteena erityisasemaan lainsäädännössä oli perusteltua. Valiokunta kuitenkin muistutti, että lakien tulkinta saattaa ajan kuluessa muuttua ja perustuslain tulkinta aktiivisesti muuttaa arvokäsityksiä (PeVL 15/2001 vp, s. 3).

Perustuslakivaliokunnan 16 vuotta sitten esittämä kannanotto on ymmärrettävä, kun otetaan huomioon, että tiukempi yhdenvertaisuustulkinta olisi tarkoittanut tuolloin koko avioliittolainsäädännön lähtökohtien kyseenalaistamista perustuslain näkökulmasta. Kun perustuslakivaliokunta viittasi lausunnossaan arvokäsitysten muuttumisen merkitykseen, on syytä todeta, että vuoden 2001 jälkeen samaa sukupuolta olevien mahdollisuus solmia avioliitto on tunnustettu esimerkiksi kaikissa muissa pohjoismaissa, jotka muodostavat suomalaisen yhteiskunnan kannalta läheisimmän kansainvälisen vertailuryhmän.

Merkittävimmät erot avioliiton ja rekisteröidyn parisuhteen osalta ovat yhtäältä se, että rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta vastaavia säännöksiä puolison sukunimestä kuin avioliiton osalta, toisaalta se, että rekisteröidyn parisuhteessa oleva pari ei voi hakea yhteistä adoptiota. Sukunimen määräytymisen osalta en pysty näkemään minkäänlaisia perustuslain 6 §:n 2 momentin edellyttämiä hyväksyttäviä perusteita erilaiselle sääntelylle eri parisuhdemuotojen välillä. On vaikea nähdä, mitään perusteltavissa olevaa intressiä, jonka perusteella samaa sukupuolta olevan parin mahdollisuutta ottaa yhteinen sukunimi voitaisiin rajoittaa verrattuna eri sukupuolta olevan parin vastaavaan oikeuteen. Mielestäni tältä osin aikaisempi lainsäädäntö on perustuslain 6 §:n 2 momentin kannalta vähintäänkin ongelmallinen.

Kysymys samaa sukupuolta olevan parin mahdollisuudesta yhteisadoptioon on ollut perustuslakivaliokunnan käsiteltävänä adoptiolainsäädännön muuttamisen yhteydessä vuoden 2011 valtiopäivillä. Perustuslakivaliokunta katsoi tuolloin aikaisempaan tulkintakäytäntöönsä viitaten, ettei perustuslain 6 §:n 2 momentista aiheutunut silloisessa yhteiskuntatilanteessa sellaisia ehdottomia vaatimuksia, jotka edellyttäisivät muiden kuin aviopuolisoiden mahdollisuutta yhteisadoptioon. Yhteisadoptiomahdollisuuden avaaminen jäi siten perustuslakivaliokunnan mukaan lainsäätäjän harkintavallan piiriin (ks. PeVL 15/2011 vp, s. 3-4).

Tältäkin osin kyse on kuitenkin siitä, että perustuslaki edellyttää riittäviä hyväksyttäviä perusteita sille, että parisuhteensa rekisteröineet eivät ole yhteisadoptioon oikeutettuja (riippumatta voimassa olevan lainsäädännön sisällöstä). Vielä voimassa olevan sääntelyn taustalla näyttää olleen ennen muuta perinteinen ajatus miehen ja naisen keskenään solmiman avioliiton asettamisesta instituutiona erityisasemaan muihin parisuhteen muotoihin nähden. Nykyistä tilannetta adoptiolainsäädännön osalta on vaikea perustella kestävästi esimerkiksi lapsen edulla. Nykyisin yli 40 prosenttia lapsista syntyy avioliiton ulkopuolella, suuri osa näistä avoliitoissa. Avioliitto ei ole tae parisuhteen kestävyydestä, koska nykyisin solmittavista avioliitoista suuri osa, ehkä yli puolet päättyy avioeroon. Tutkimustieto ei tue käsitystä, jonka mukaan samaa sukupuolta olevassa parisuhteessa elävät henkilöt olisivat lapsen kannalta huonompia vanhempia kuin heteroseksuaalisessa parisuhteessa elävät. Pidän tältäkin kannalta vielä voimassa olevaa sääntelyä perustuslain yhdenvertaisuussääntelyn kannalta ongelmallisena, kun se estää samaa sukupuolta olevan, muut adoption edellytykset täyttävän parin osalta mahdollisuuden yhteisadoptioon.

Merkittävimpänä eriarvoistavana tekijänä pidän kuitenkin sitä, että itse avioliittoinstituutio parisuhteen muotona on tähän asti ollut rajattuna vain eri sukupuolta oleviin henkilöihin. Jo se seikka, että samaa sukupuolta olevien parisuhde määritellään avioliiton sijasta rekisteröidyksi parisuhteeksi, on yhdenvertaisuuden näkökulmasta ongelmallinen. Parisuhteen kutsuminen rekisteröidyksi parisuhteeksi avioliiton sijasta on itsessään leimaava ja voi johtaa tällaisessa parisuhteessa olevien syrjivään kohteluun. Ongelmatonta ei ole myöskään se, että jo parisuhteen nimike ilmaisee henkilöiden sukupuolista suuntautumisen.

Sääntely, jossa avioliitto on rajattu naisen ja miehen väliseksi suhteeksi ja jossa tällaista parisuhdetta suositaan lainsäädännöllisesti verrattuna samaa sukupuolta olevien henkilöiden julkisen vallan toimesta vahvistettuun parisuhteeseen, on perustunut traditioon, jossa yhteiskunta ei ole hyväksynyt homoseksuaalisuuteen perustuvaa ihmisten välistä suhdetta täysimääräisesti.

Perustuslain yhdenvertaisuussääntelyn näkökulmasta pidän selvänä, että avioliittoinstituution vuonna 2015 säädetyllä lailla toteutettu avaaminen myös samaa sukupuolta oleville pareille turvaa aikaisempaa olennaisesti paremmin ihmisten yhdenvertaisen kohtelun heidän sukupuolisesta suuntautumisestaan riippumatta.

Kansalaisaloitteella kumottavaksi ehdotetulla avioliittolain muutoksella onkin vahva kytkentä perustuslain yhdenvertaisuussääntelyyn. Perustuslain 6 §:n 1 momentin mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Tätä yleistä yhdenvertaisuussäännöstä täydentää saman pykälän 2 momentin syrjintäkielto. Sen mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Momentin sisältämä kiellettyjen erotteluperusteiden luettelo ei ole tyhjentävä. Perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan säännöksessä nimenomaan mainittuihin kiellettyihin erotteluperusteisiin rinnastuu muun muassa sukupuolinen suuntautuminen (HE 309/1993 vp, s. 44).

Tältä osin on selvää, että vielä voimassa olevassa muodossaan avioliittolaki asettaa henkilöt parisuhteen solmimisen osalta eri asemaan sukupuolisen suuntautumisen perusteella, kun samaa sukupuolta olevat parit eivät ole voineet solmia avioliittoa, vaan ainoastaan oikeusvaikutuksiltaan rajatumman rekisteröidyn parisuhteen. Tässä mielessä avioliittoinstituution avaaminen samaa sukupuolta oleville pareille turvaa nykyistä paremmin ihmisten yhdenvertaista kohtelua heidän sukupuolisesta suuntautumisestaan riippumatta.

Samaa sukupuolta olevien parien avioliiton mahdollistanut laki hyväksyttiin aikanaan kansalaisaloitteen pohjalta lakivaliokunnan vähemmistön lakivaliokunnan mietintöön liittämän vastalauseen mukaisena. Vastalauseen perusteluissa todettiin, että nykyinen avioliittolaki asettaa ihmiset eriarvoiseen asemaan puolison sukupuolen perusteella ja että ihmiset ovat keskenään eriarvoisessa asemassa seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen johdosta. Vähemmistön mukaan tasa-arvoisella avioliittolailla lainsäätäjä osoittaa, että kaikki ihmiset ovat yhtä arvokkaita ja tasavertaisia lain edessä seksuaalisesta suuntautumisesta ja sukupuolesta riippumatta (Vastalause/LaVM 14/2014 vp, s. 15, 17).

Tämän ohella samaa sukupuolta olevien parisuhteet nauttivat myös perustuslain 10 §:n ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan tarkoittamaa yksityis- ja perhe-elämän suojaa (ks. esim. EIT:n tuomio *Schalk ja Kopf v. Itävalta* (24.6.2010). Tosin on huomattava, ettei Euroopan ihmisoikeussopimuksen 12 artiklassa turvatusta oikeudesta avioliittoon sellaisenaan seuraa

jäsenvaltioille velvollisuutta mahdollistaa samaa sukupuolta olevien oikeutta solmia avioliittoa, vaan tämä on jätetty puuttuvan eurooppalaisen konsensuksen puuttuessa kunkin jäsenvaltion harkintamarginaaliin (ks. EIT:n tuomiot *Schalk ja Kopf v. Itävalta* (24.6.2010); *Hämäläinen v. Suomi* (16.7.2014); *Chapin ja Charpentier v. Ranska* (9.6.2016)).

Arvioitaessa nyt tehtyä kansalaisaloitetta ei arviointimittapuuna voida pitää oikeustilaa ennen avioliittolain muutosta, jota on sinänsä pidetty aikanaan ongelmattomana perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta (LaVM 14/2014 vp, s. 6-7). Eduskunta on näet hyväksynyt ja tasavallan presidentti vahvistanut avioliittolain, joka on antanut oikeuden solmia avioliiton myös samaa sukupuolta oleville pareille. Tässä suhteessa ratkaisevaa ei ole se, että laki ei ole vielä tullut voimaan, vaan jo lain säätäminen on luonut samaa sukupuolta oleville pareille perustellun odotuksen oikeudesta solmia avioliitto.

Kyse on siten nykyiseen oikeustilaan verrattuna olennaisesta samaa sukupuolta olevien parien oikeuksien heikentämisestä. Perustuslain kannalta merkittävää on, että heikennys kohdistuu heidän yhdenvertaiseen kohteluunsa suhteessa eri sukupuolta oleviin pareihin, samoin kuin heidän perhe-elämänsä suojan tasoon.

Perusoikeuksien yleisiin oppeihin sisältyy käsitys perusoikeuksien heikentämiskiellosta (ks. yleisesti esim. *Pauli Rautiainen*, Perusoikeuksien heikennyskielto, Oikeus 2013, s. 261-283). Tämän mukaisesti olennaiset heikennykset perusoikeuksien nykyiseen toteutumistasoon voivat olla ongelmallisia perustuslain näkökulmasta. Heikennyskielto on liitetty usein nimenomaan TSS-oikeuksiin, mutta sama perusajatus koskee muidenkin perusoikeuksien suojan tason heikennyksiä. Käsiteltävänä olevassa asetelmassa tämä konkretisoituu tavalla, jota meillä ei ole aikaisemmin ollut koskaan arvioitavana. Eduskunta on viime vaalikaudella säätänyt lain, jolla on annettu samaa sukupuolta oleville pareille oikeus solmia keskenään avioliitto siihen liittyvine oikeusvaikutuksineen (oikeus yhteiseen sukunimeen, oikeus yhteisadoptioon). Nyt tämä juuri annettu oikeus ehdotetaan otettavaksi pois ja palattavaksi aikaisempaan oikeustilaan. Kyse ei ole vähäisestä heikennyksestä, vaan olennaisesta yhdenvertaisen kohtelun ja perhe-elämän suojan tason huonontamisesta. Pidän tällaista ehdotusta lähtökohtaisesti ongelmallisena perustuslain näkökulmasta.

Tältä osin en pidä ratkaisevana sitä, että samaa sukupuolta olevien parien avioliiton mahdollistava avioliittolain muutos ei ole vielä tullut voimaan. Perustuslakivaliokunta on liittänyt ajatuksen perusteltujen odotusten suojasta aikaisemmin ennen muuta varallisuusoikeudellisten oikeustoimien pysyvyyden suojaan. Valiokunnan käytännössä oikeuden luottaa sopimussuhteen

kannalta olennaisia oikeuksia ja velvollisuuksia sääntelevän lainsäädännön pysyvyyteen on katsottu kuuluvan perusteltujen odotusten suojaan niin, että oikeuksia tai velvollisuuksia ei voida säännellä tavalla, joka kohtuuttomasti heikentäisi sopimuspuolten oikeusasemaa (ks. esim. PeVL 42/2006 vp, s. 4). Perusteltujen odotusten suojan soveltamisala ei kuitenkaan rajoitu pelkästään suojaamaan ennen lain voimaantuloa vallinneita varallisuusoikeudellisia suhteita, vaan kyse on yleisestä oikeusperiaatteesta, mikä ilmenee esimerkiksi siitä, että perusteltujen odotusten suoja on kirjattu yleisenä hallinnon oikeusperiaatteena hallintolain (434/2003) 6 §:ään, jonka mukaan viranomaisen toimien on suojattava oikeusjärjestyksen perusteella oikeutettuja odotuksia.

Kansalaisaloitteessa on lähdetty siitä, että samaa sukupuolta olevien avioliiton mahdollistanut laki avioliittolain muuttamisesta kumottaisiin ennen sen voimaantuloa. Kyseinen laki on tulossa voimaan 1.3.2017. Kun otetaan huomioon kansalaisaloitteen sisältämän lakiehdotuksen lainsäädäntötekniset puutteellisuudet, eduskuntakäsittelyn aikataulu ja lain vahvistamiseen tarvittava aika on hyvin todennäköistä, ettei kansalaisaloitteen tarkoittama laki ehdi tulla voimaan ennen tuota ajankohtaa. Tämä merkitsisi sitä, että lain tarkoittamia samaa sukupuolta olevien avioliittoja on jo tullut voimaan joko avioliittoon vihkimisen tai rekisteröidyn parisuhteen osapuolten tekemien ilmoitusten perusteella (ks. laki avioliittolain muuttamisesta 249/2016). Sama koskee niitä muutoksia, joita on 1.3.2017 tulossa voimaan sosiaaliturvalainsäädännössä (SäädK 6-13/2017) tasa-arvoisen avioliiton mahdollistamisen johdosta. Tältä osin olisi selvästi kyse puuttumisesta henkilöille lainsäädännössä taattuihin oikeuksiin perustuslain kannalta ongelmallisella tavalla.

Kansalaisaloitteen lakiehdotus ei ole sellaisenaan toteutettavissa, koska se rajoittuu kumoamaan avioliittolain muuttamisesta annetun lain (156/2015), mutta ei ota huomioon siihen liittyviä, eduskunnan jo hyväksymiä sekä tasavallan presidentin vahvistamia lakeja, jotka niin ikään ovat tulossa voimaan 1.3.2017 (ks. lait 249-252/2016, 254/2016 ja 6-13/2017).

Kiinnitän huomiota tässä yhteydessä ainoastaan kansalaisaloitteen perusteluissa esitettyyn virheelliseen käsitykseen, jonka mukaan avioliittolain muutoksen kumoaminen ennen sen voimaantuloa merkitsisi oikeustilan palautumista samansisältöiseksi kuin ennen lain muutoksen hyväksymistä. Perustelujen mukaan samaa sukupuolta olevien parien oikeudet olisi tällöin turvattu rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain mukaisesti. Eduskunta on nyttemmin kuitenkin säätänyt lain rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain muuttamisesta (250/2016), joka tulee voimaan 1.3.2017 ja jonka mukaan jatkossa ei enää voitaisi rekisteröidä parisuhteita. Tätä lakia

ei kansalaisaloitteessa ehdoteta kumottavaksi. Kansalaisaloitteen hyväksyminen sellaisenaan merkitsisi siis sitä, etteivät samaa sukupuolta olevat parit voisi 1.3.2017 jälkeen solmia avioliittoa, mutta eivät myöskään rekisteröidä parisuhdettaan. Toisaalta muutettavaksi ei ehdoteta myöskään avioliittolakiin lailla (249/2016) lisättyä 1 a §:ää, jonka mukaan Suomessa rekisteröidyn parisuhteen osapuolet voivat muuttaa parisuhteensa avioliitoksi tekemällä sitä koskevan yhteisen ilmoituksen maistraatille.

Yhteenvetona totean, että kansalaisaloitteen sisältämä lakiehdotus on mielestäni perustavanlaatuisella tavalla ongelmallinen perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuussäännösten sekä perustuslain 10 §:n turvaaman yksityis- ja perhe-elämän suojan kannalta. Se merkitsee edellä mainittujen perusoikeuksien suojan tason olennaista heikentämistä ja loukkaa samaa sukupuolta olevien parien lainsäädännöllä vahvistettuja, oikeustilan pysyvyyteen kohdistuvia perusteltuja odotuksia.

2. Eräitä periaatteellisia näkemyksiä kansalaisaloitteen käyttämisestä

Perustuslain 53 §:n 3 momentin mukaan vähintään viidelläkymmenellätuhannella äänioikeutetulla Suomen kansalaisella on oikeus tehdä eduskunnalle aloite lain säätämiseksi sen mukaan kuin lailla säädetään.

Muodollisesti käsiteltävänä olevassa kansalaisaloitteessa on kyse lain säätämisestä, joten ehdotettu kansalaisaloite mahtuu perustuslain 53 §:n 3 momentin puitteisiin, eikä sen käsittelemiselle eduskunnassa ole oikeudellista estettä.

Perustuslakivaliokunta kuvasi kansalaisaloitteen merkitystä kyseisen perustuslainsäännöksen eduskuntakäsittelyn aikana siten, että kansalaisaloite täydentää edelleen ensisijaisena pidettävää edustuksellista järjestelmää. Eduskunnan lainsäädäntötyö perustuu jatkossakin pääasiallisesti hallituksen esityksiin ja kansanedustajien lakialoitteisiin, mutta kansalaisaloite tuo näiden oheen uuden kansalaisyhteiskunnan aktiivisuuteen nojaavan tavan saada lainsäädäntöasia vireille eduskunnassa. Kansalaisaloite voi toimia myös kanavana avata kansalaiskeskustelua ja nostaa uusia kysymyksiä poliittisen keskustelun kohteeksi. Parhaimmillaan kansalaisvaikuttamisen kehittäminen voi osaltaan yleisesti ehkäistä poliittista vieraantumista (PeVM 9/2010 vp, s. 9).

Käsiteltävä kansalaisaloite ei kovin hyvin sovi perustuslakivaliokunnan kansalaisaloitteelle varaamaan rooliin edustuksellisen demokratian täydennyksenä ja keinona nostaa uusia kysymyksiä poliittisen keskustelun kohteeksi. Kyse ei nimittäin ole uusien kysymysten nostamisesta poliittisen keskustelun areenalle, vaan päinvastoin edellisen eduskunnan juuri kansalaisaloitteen perusteella hyväksymän lain saattamisesta uudelleen arvioinnin kohteeksi. Kansalaisaloitetta käytetään itse asiassa mitätöimään eduskunnan edellisellä vaalikaudella hyväksymä vastakkainen kansalaisaloite.

Kansalaisaloitteet koskevat usein kysymyksiä, joista yhteiskunnassa vallitsee vastakkaisia näkemyksiä. Kansalaisaloite ei ole kuitenkaan mielestäni luonteva keino haastaa uudelleen eduskunnan hyväksymiä kansalaisaloitteita, periaatteessa loputtomasti. Jos nyt käsiteltävänä oleva kansalaisaloite hyväksyttäisiin ja avioliittolain muutos, joka mahdollistaa samaa sukupuolta olevien parien avioliitot, kumottaisiin, ei olisi vaikea ennakoida, että asia pysyisi kuitenkin poliittisella agendalla, mahdollisesti jälleen uuden kansalaisaloitteen muodossa. Mielestäni tällaisen kansalaisaloiteinstituution käyttöön tulee suhtautua kriittisesti.

Lainsäädännössä on yleisesti syytä pyrkiä johdonmukaisuuteen ja vakauteen. Hyvän lainsäädäntötavan mukaista ei ole poukkoilla vaalikausittain lainsäädännön sisällöllisessä kehittämisessä. Ihmisten pitää voida luottaa siihen, että lainsäädäntötyö noudattaa vakautta, johdonmukaisuutta ja ennustettavuutta, etenkin kun on kysymys ihmisten oikeuksiin suoraan vaikuttavasta lainsäädännöstä. Tässäkin suhteessa pidän käsiteltävänä olevaa kansalaisaloitetta erittäin ongelmallisena.